

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 930.2:94(477)

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/4.36>

Ковальська Л.А.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОНЯТТЯ «ДОКУМЕНТ» У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ДИСКУРСІ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

У статті проведено аналіз теоретичних основ вивчення документального носія інформації, що дає змогу узагальнити комплексне бачення його зовнішніх і внутрішніх ознак документально-інформаційного ресурсу та засобу комунікації з погляду теоретичної й тематико-прикладної проблематики. Метою роботи є необхідність з'ясувати змістове навантаження поняття «документ» у міждисциплінарному дискурсі історичної науки, визначити ролі документа у формуванні соціально-історичної реальності. Наукове дослідження проведено на базі розробленої методології. Застосовано методи історичного документознавства, історичного джерелознавства, архівознавства, інформології й соціальної комунікації, які дали змогу розкрити змістову повноту поняття «документ» як наукової міждисциплінарної проблеми історичної науки. Наукова новизна роботи полягає в установленні змістових особливостей, аналізі поняття «документ» як джерела ретроспективної інформації, відображення часу та дійсності. Запропонована наукова розвідка дала можливість сформулювати теоретичні знання про поняття «документ», що охоплює соціально-історичні особливості й аспекти документа як феномена часу та реальної об'єкта пізнання. Здійснене дослідження розширило можливості вивчення теоретичних основ документа, дало змогу створити цілісне комплексне бачення зовнішніх і внутрішніх ознак документа як джерела ретроспективної інформації та засобу комунікації з погляду теоретичної й тематико-прикладної проблематики. Теоретична рефлексія уможливила типізовану дефініцію поняття «документ» як результат писемного інформаційного обміну в минулому, який у знаково-понятійній, зображальній формах передає інформацію про соціально-історичну реальність, містить інформаційне вираження автора документа, використовується для образно-логічної реконструкції минулого. Установлено, що парадигмальні основи дослідження документованих форм історичної інформації виражають її гносеологічну сутність, здатність транслювати свідчення в просторі та часі, засвідчувати події минулого, що дає можливість установити розвиток інформаційних процесів, фактів, явищ.

Ключові слова: документ, джерело, історичне документознавство, джерелознавство, архівознавство, інформологія, соціальна комунікація.

Постановка проблеми. Розвиток світового суспільства актуалізував необхідність сталого збереження й передачі інформації прийдешнім поколінням. Зафіксована на певному носіїв інформація отримує статус документної, у чому полягає дихотомічна сутність двох термінів – «інформація» і «документ». Із поглибленням структуризації соціуму та диференціації суспільних процесів збільшуються кількісні показники документального масиву, його формальні й видові особливості, типи матеріальних носіїв тощо. Перед наукою постало питання не лише організації зберігання та

впорядкування наявних документальних масивів, а й вироблення ефективних механізмів опрацювання та використання документів. Усі ці чинники спричинили наукову рефлексію й появу новітніх напрямів у науці документознавства й історичного документознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження документально-інформаційних ресурсів є роботи українських і зарубіжних дослідників у галузі історичного документознавства і джерелознавства. Зокрема, роботи М. Бакленда, В. Бездрабко,

Ф. Бекона, С. Бріт, М. Варшавчика, Л. Дубровіної, І. Дройзена, Р. Еванса, Н. Зинов'євої, Я. Калакури, С. Кулешова, Н. Лунда, І. Матяш, К. Мітяєва, І. Нікітіної, П. Отле, Є. Плешкевича, Л. фон Ранке, Ш. Сеньобоса, Г. Січкаренко, А. Сокової, А. Соколова, Г. Швецової-Водки.

Постановка завдання. Мета статті полягає в з'ясуванні змістового навантаження поняття «документ» у міждисциплінарному дискурсі історичної науки, визначенні ролі документа у формуванні соціально-історичної реальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Філософська теорія пізнання розглядає освоєння інформації як рух від незнання до знання, від знання неповного до більш повної й точної інформації. Оксфордський словник пропонує три варіанти визначення поняття відповідно до його функційного та змістового навантаження: інформація як процес, інформація як знання, інформація як річ [4, с. 354]. Удосконалення технологій створення документа, фіксації інформації на матеріальних та електронних носіях перетворюють його з одномірного в багатомірний формат сприйняття. На думку Є. Плешкевича, це детермінує зміни в технології документування й у підходах до документа як соціокультурного феномена. Документ визначається трьома компонентами: інформація, матеріальний носій, технологія її фіксації та ідентифікація [11, с. 56]. Накопичений тисячолітній досвід документотворення нині вимагає переосмислення для з'ясування подальшого шляху документа в умовах цифровізації інформаційного простору. Це потребує вивчення природи документальної інформації й документа як соціокультурного феномена. Розвиток комплексу наук про інформацію зумовив наукову рефлексію з приводу інформаційних можливостей документа.

На думку Є. Плешкевича, об'єктом науки про документ є соціальна оперативна інформація, яка підлягає фіксації для передачі її в часі й просторі. Створення документа починається з виявлення частини соціальної інформації, яку необхідно зафіксувати і з якої потрібно сформувати інформаційне повідомлення. Соціальна роль інформації визначає форму, матеріал і зміст інформаційного повідомлення, зафіксованого на матеріальному носії. Окрім соціального детермінізму, на форму документа впливає структура носія та спосіб фіксації й кодування інформації [10, с. 65]. Наступні зміни інформації, як зменшення характеристик оперативності, змінюють призначення самої документальної інформації, що є «другим життям» документа. Перша фаза існування документа визначає всі наступні.

Нині документ присутній у кожній сфері людської діяльності – науці, практиці, освіті, управлінні тощо. Така поширеність документованої інформації детермінувала зростання типово-видового розмаїття, формування документально-інформаційних потоків, документаційних масивів, документальних інформаційних систем. Багатозначність такого інформаційного явища зумовила появу і стрімкий розвиток наукових дисциплін, об'єктно-предметною сферою яких є функціонування окремих видів і типів документів. Поняття «документ» розглядається не однаково, формуючи самостійні, суміжні й споріднені напрями досліджень.

У межах класичного документознавства, зазначає Є. Плешкевич, документ розглядається через методологічну призму гносеологічних та онтологічних уявлень про нього. Зміст поняття «документ» має гносеологічний контекст, а його обсяг визначається онтологічно, шляхом засвідчення конкретних документальних форм або через визначення сфери діяльності й специфічних для неї форм документів. Тому протиріччя збереглися на рівні введення тих чи інших об'єктів в обсяг поняття. На шляху гармонізації онтологічно-гносеологічного уявлень про документ Є. Плешкевич убачає перехід до визначення документа через документально-інформаційний процес (документування) і діяльність з його організації. Сутність документування полягає в записі або реєстрації інформаційного повідомлення на матеріальному носіїві, включенні його до документально-інформаційної системи з метою підтримання семантичної симетрії й актуалізації, а також у забезпеченні функціонування документа в межах документально-інформаційної системи. Технологічні й організаційні аспекти документування утворюють документальну діяльність, а наявність такої діяльності дає змогу документувати її результати. Такий онтологічно-гносеологічний розвиток уявлень про документ є інструментом вирішення протиріч та отримання нових уявлень про документ [10, с. 61].

Об'єктом документознавства Г. Швецова-Водка розглядає документ як явище інформаційно-комунікаційної сфери функціонування соціуму з власним предметом вивчення – «визначення видів і властивостей документа, закономірностей його створення та функціонування в суспільстві». Дослідниця структурує науку про документ на окремі напрями [12, с. 69]. Пріоритет у теорії про документ має виходити з теоретичного й методологічного аспектів, що надають теорії суттєві ознаки наукового узагальнення, сприяють відходу від прикладних аспектів до рівня фундаментальної наукової дисципліни.

В умовах цифрового суспільства відбувається зміна конотацій деяких формальних характеристик, загальноприйнятих позицій у сприйнятті документа залежно від носія, способів збереження, змістового наповнення, руху інформації, встановлення соціальних зв'язків у системі суспільних комунікацій. Процеси стрімкої диференціації наукового знання про документовану інформацію зумовили зацікавленість специфікою створення й функціонування нових видів і типів документів. Поступово відходять інтеграційні моделі наукового дослідження, які встановлювалися протягом століть, а поняття «документ» набуває багатозначності й варіативності. Відповідне формулювання терміна «документ» викликає дискусії у фахівців науки про документ, які прагнули вдосконалити управління інформаційними ресурсами.

Феномен документа полягає й у полісемантичному трактуванні П. Отле понять «документ» і «документація». Документацією, на його думку, є окремі документи; бібліотека як колекція документів; бібліографія; документальні архіви; адміністративні архіви установ; архіви давніх документів; документи, відмінні від бібліографічних і графічних; музейні колекції; енциклопедія як діяльність із кодифікації й узгодження інформації. П. Отле вважав, що документація не може бути самодостатньою, оскільки набуває значення тільки з актуалізацією доцільності її буття. Досліджуючи теоретичну спадщину П. Отле, В. Бездрабко наголошує на тому, що поданий ним перелік видів документів охоплює «різні за етимологією, природою, змістовим навантаженням категорії – факт і процес, а недосконалість подібної диференціації документації додатково засвідчує складність класифікації носіїв інформації, тобто документів у найширшому розумінні, виокремлення з усієї ознакової палітри тих із них, що могли б стати об'єднаними, спільними для типологізування й відмінними для класифікації» [1, с. 16].

На рівні знакових систем людина формує документ, у якому закодовано сенс інформаційного повідомлення. Документ визначається як частина документаційної системи й не може бути кантівською «річчю в собі», незалежною від об'єктивно існуючої соціальної реальності. Наприклад, фотографія як візуальний документ може бути окремим документом або частиною іншого, наприклад, текстового документа. Текст є документом, у якому наявні два різні способи фіксації інформації – писемний і зображальний. Обидві частини загального процесу документування в результаті поєднання тексту й ілюстрації разом утворюють документ.

Під час аналізу документа важливо враховувати елементи комплементарної теорії Н. Лунда з її матеріальним (технологічні умови забезпечення життєвого циклу документа), соціальним (утворення суспільної структури, стратифікації і владної ієрархії) і психічним (інтелектуальні й когнітивні аспекти відносин між індивідом і документом) аспектами [8, с. 11–14]. Коли змінюється відповідний інструментарій документування, то це чинить вплив на соціальні й психічні складники документа. Зміни в соціальних відносинах впливають на матеріальні аспекти документа, виникає єдність форми і змісту документа.

М. Бакленд пропонував брати до уваги низку умов, за якими можна визначати належність інформаційного об'єкта до документа. Такі документаційні об'єкти повинні стосуватися будь-яких інформаційних об'єктів. До поняття «документ» належать артефакти, об'єкти, що мають сліди діяльності людини. Термін отримує узагальнене значення інформаційних об'єктів. Документ як будь-який конкретний або символічний об'єкт, збережений або записаний, становить доказ минулого фізичного і психічного явища. Виходячи із цього, об'єкти не є звичайними документами, а стають такими, коли їх використовують в інформаційних цілях.

Згідно з оксфордським словником, інформаційне навантаження терміна «документ» відповідає первинному позначенню засобів викладання або інформування, а обмежене поняття «документ» текстовими об'єктами спостерігаємо згодом. Нині не згасає дискурсивність семантичного наповнення поняття «документ», зараховувати до нього лише текстові об'єкти чи й матеріальні й визначити, на якому етапі існування вони стають документом. Усім відомою є семантична дискусія С. Бріт із сучасниками навколо визначення терміна «документ»: первинною є тварина чи її каталогізований обліковий запис [3, с. 10]. Більшість документів складаються з тексту, до яких можна зарахувати листи, книги, журнали, діаграми, карти, картинки, звукові записи. Але дискурсивність текстовості документа запитує в інших артефактів: який зміст вони представляють. Дефініції поняття «документ» показують підходи до його розуміння й пов'язані з актуалізацією певних аспектів документа в різні періоди науково-технічного розвитку матеріальних елементів феномена, звернення уваги до функціональних особливостей, їх науково-галузевої та прикладної сфери застосування.

В історико-документознавчій концепції документ розглядається в широкому значенні, як наслі-

док уже минулого історичного факту. Одним із перших, хто запропонував розглядати документ як джерело історичного пізнання, був Ф. Бекон. Він виокремлює «меморії» як підготовчий матеріал для історії та розділяє їх на коментарі й давності. Отже, Ф. Бекон акцентував увагу на джерелознавчому розуміння документальної інформації, при цьому пріоритетності в нього набували офіційні документи як окремий вид. Л. фон Ранке визначив методологічні засади джерелознавчої критики [11]. Тут важливості набули архівні документи політичного характеру, а чого немає в документі, того не існує для історії.

Напрямок гуманітарного емпіризму в історичній науці заснував І. Дройзен, який подає власне розуміння історії як емпіричної науки, що вивчає матеріали [11]. Така увага до ресурсів історичної інформації заснована на спорідненості документальних матеріалів зі спостереженням у науковому пізнанні. Документальний напрям науки отримує розвиток в ідеях французької школи позитивізму. Уявлення позитивістів про історію як сукупність установлених фактів ґрунтувалися на отриманні історичних фактів, потрібних історичному, збережених переважно в писемних історичних документах. Основною метою позитивістів було надання історикам відповідного інструменту (документа), за допомогою якого дослідники «наповнювали» історію змістом. На противагу позитивному пізнанню документальної інформації, в німецькій історичній школі формується джерелознавчий напрям, заснований на понятті «історичне джерело».

Позитивісти Ш.-В. Ланглуа й Ш. Сеньобос використовували традиційний для французької історіографії термін «документ» у значенні джерело, без якого унеможливилося історичне пізнання. Тим самим вони утверджували пріоритет історичних джерел над історичним мисленням. Ш.-В. Ланглуа подає розуміння документа як «сліди», що залишені думками й діями людей. Ш. Сеньобос підтримав ідею про документ як «слід» і вказав, що ці сліди називаються історичними документами, серед яких назвав два роди – речові та психологічні [11]. Загалом позитивізм посприяв не лише активізації пошуку історичних документів і їх кількісному збільшенню, а й теоретичному дослідженню носіїв історичних фактів.

Сутнісне значення поняття «документ» один із засновників документознавства К. Міт'яєв розкриває через перелік та опис його основних ознак, властивостей і функцій. Учений наводить декілька варіантів розуміння поняття: матеріальний результат окремого акту письмового, зображувального,

звукового, комплексного, машинного початкового документування явищ об'єктивної дійсності й мисленнєвої праці людини; засіб і спосіб збереження пам'яті про закарбовані в документі факти, явища, події; засіб і спосіб свідчення, підтвердження, установлення, ототожнення закріпленого в документі; засіб і спосіб юридичного свідчення; засіб передачі закарбованої в документі інформації в часі й просторі; засіб і спосіб управлінської діяльності; джерело історичних свідчень [9]. Загалом, згідно з думкою К. Міт'яєва, документом є речова пам'ятка культури й фізичний матеріальний предмет, на якому зафіксована різними способами інформація. Документ є носієм і джерелом початкової, історичної інформації, механізмом її передачі в часі й просторі.

Науково обґрунтовану позицію зі з'ясування природи документа запропонувала Г. Швецова-Водка. Виявлення характерних ознак уможливить визначення, що є документом. Серед переліку головних ознак – «наявність соціальної інформації (знань, думок, почуттів, вольових імпульсів, що передаються від людини до людини); фіксованість інформації (здатність документа до її збереження та передавання в часі); призначеність документа для передавання інформації як головна його функція (здіяний у певній інформаційній системі, що виконує функції, визначені людиною-комунікатором); речовинність (субстанціональність); семіотичний і семантичний характер» [13]. Вона запропонувала власне формулювання поняття з погляду теорії комунікації як каналу передачі інформації в елементарному процесі соціальної інформаційної комунікації: «документ – це єдність інформації (повідомлення) і речового (субстанційного) носія, що використовується в соціальному інформаційно-комунікаційному процесі як канал передачі інформації» [12, с. 52].

Важливим завданням є з'ясування еволюції методів фіксації інформації, технологій створення носія, форми, змісту інформаційного повідомлення. Феномен перетворення повідомлення в документ зумовлює низка соціальних причин та особливі умови функціонування суспільства. Технологізація інформаційного процесу призвела до зменшення актуальності епістолярних повідомлень-документів, які в майбутньому, імовірно, документом уважатися вже не будуть. Є. Плешкевич уважає, що дослідження генези документа є одним із головних завдань науки про документ [10, с. 64].

Взаємопроникнення дисциплін про документ сприяло виникненню багатьох галузей знань. Серед них В. Бездрабко виокремлює історичне

документознавство, що виникло в лоні загального документознавства під впливом вивчення не сучасних документів, а документів «з історією», та середовище їх походження й побутування [2, с. 6]. Об'єктно-предметна сфера історичного документознавства перегукується з йому подібними джерелознавством та іншими спеціальними історичними дисциплінами, іншими науками, орієнтованими на вивчення закономірностей утворення й розвитку історичних документів як джерел історичної інформації, чинників їх виникнення, розроблення класифікації, дослідження змісту й визначення функційних зобов'язань та історичної ролі в житті соціуму.

У розрізненні об'єктно-предметної сфери слушною є думка С. Кулешова. Об'єктом історичного документознавства він уважає процес розвитку документів і документації, а предметом – виявлення особливостей, тенденцій і закономірностей розвитку документів і документації, окреслення основних етапів цього процесу на підставі документознавчих розвідок і результатів досліджень у дисциплінах, що вивчають окремі характеристики історичних документів [7].

У своїх документознавчих програмних працях К. Мітяєв виокремив історичний напрям науки про документ, що визначав історичний складник документа як джерела інформації, створення й функціонування документів. На думку В. Бездрабко, істориків у проблемі з'ясування статусу історичного документознавства цікавило питання зв'язків між документознавством і джерелознавством, визначення меж, кордонів між ними, установлення їх об'єктно-предметних кордонів. Нині поява нових спеціальних напрямів документознавства умотивувала популярність вивчення генези документальних форм фіксації інформації, їх типово-видового розмаїття, етапності розвитку документа й ускладнення документальної комунікації, властивостей змісту й атрибутивності форм, умов створення й функціонування документа [2, с. 6–7].

Документознавство об'єктивно сприяє формуванню джерельної бази історичних досліджень і має з джерелознавством об'єктно-предметну спільність. Джерелознавство досліджує теорію, методику й техніку історичних джерел, вивчає форму документа, структуру й властивості документованої інформації в історичному розвитку. Синергія цих двох методологічних позицій дає можливість обґрунтування теоретичної позиції такого складника загального документознавства, як історичне документознавство, що досліджує історію службових документів, про-

цеси їх створення, формування систем документації та їх функціонування. У багатьох працях К. Мітяєв наголошував на історичній спрямованості документознавчої теорії [9, с. 121]. А. Сокова обґрунтувала принцип історизму в документознавстві й визначила основні методологічні напрями конкретно-історичного аналізу в межах дисципліни, яку вона визначала як історичне документознавство [15].

Утім розвиток цього наукового напрямку в подальшому відбувався в теоретичній площині появи та функціонування документа в теперішньому часі. Спорідненість об'єктно-предметного поля документознавства (дослідження процесу розвитку документів і документації) з іншими суміжними науковими напрямами, зокрема з дипломатикою, спричиняє їх взаємну методологічну інтеграцію з подальшою актуалізацією історичної проблематики документа.

Історичні аспекти документа як інформаційного явища соціально-історичної реальності набувають актуальності в нинішньому науковому дискурсі навколо феномена документа. Так, С. Кулешов виокремлює історичне документознавство в один із розділів загального документознавства [7, с. 57]. Документознавство, на його думку, досліджує сучасні документи не пріоритетно, а переважно (виходячи не з пріоритетності завдань, а з традиційності вибору тематики). Цим пояснюється дискусія щодо хронологічної ретроспекції історичного документознавства, яка не може обмежувати дослідження зародження, первісних видів, історичних форм і головних етапів еволюції документа. В історичному документознавстві поява перших форм фіксування інформації є нижньою хронологічною межею вивчення документа, а верхньою є сьогодення, хронікально зафіксоване документами [7, с. 60].

На думку А. Сокової, історичне документознавство за об'єктом і методами дослідження найбільш споріднене з історичним джерелознавством [9]. Це зумовлено завданням документознавства щодо підвищення якості сучасних документів для виконання ними основної соціальної функції бути в подальшому історичним джерелом. Обидва наукові напрями мають на меті з'ясувати спонукальні мотиви створення документа, розробити їх історичну класифікацію, визначити зміст їх функцій і соціально-історичної ролі. Історичні аспекти уніфікації управлінських документів і систем документації є найбільш поширеними в історичному документознавстві [7, с. 61].

Із залученням історико-документознавчої й джерелознавчої методології відбувається термінологічна синергія суміжних понять «джерело» й «документ». Погоджуючись з іншими фахівцями в галузі документознавства щодо використання поняття «документ» у джерелознавчому значенні, Є. Плешкевич пропонує застосовувати цей термін до історичних джерел [10]. Документ, що виник у результаті функціонування державних, громадських, комерційних установ, В. Бездрабко пов'язує з поняттям «документальне джерело», яке є одним із видів писемних історичних джерел. Основними характеристиками документального джерела є діловий стиль написання, усталені формальні ознаки, офіційні характеристики, але з різним інформаційним наповненням. До них фахівчиня зараховує такі типи документації, як законодавчі акти, організаційно-розпорядчі документи і звіти установ, службове листування [5].

Складні зв'язки історичного документознавства з іншими напрямками спричинені спорідненим предметом дослідження – історичним документом. Як стверджує Н. Зинов'єва, документ є об'єктом дослідження таких дисциплін: історіографія, джерелознавство, текстологія, палеографія, сфрагістика та археографія [17]. С. Кулешов до суміжних наук документознавства зараховує також мовознавство, теорію і практику менеджменту, правознавство, історичне джерелознавство, технологію справочинства, інформатику, інформологію, теорію комунікацій, теорію науково-інформаційної діяльності, історію справочинства, дипломатику, філігранологію, сфрагістику, палеографію, кодикологію [7].

У роботі Г. Січкаренко наголошує, що будь-який документ може стати джерелом інформації про минуле, з огляду на невизначеність у розмежуванні часу на минуле і сучасне. Для документальних систем є критерій, що дає змогу розмежувати час, коли документ перестає виконувати основну функцію, заради якої він створений. Таке відокремлення документа від архівного документа надає йому статус історичного джерела. Деякі документи набувають значення історичного джерела з моменту створення. Архіви зберігають документи як доджерела, що мають властивості історичного джерела [14, с. 90].

На думку М. Варшавчика, спеціально історичні джерела не створюються, а з'являються в реальному житті у зв'язку з потребами людей для виконання певних функцій. Із залученням у науково-історичний дискурс такі документи стають історичними джерелами. Джерело проживає

два життя, дві функції, дві форми – доджерельну і джерельну [16, с. 106].

Г. Швецова-Водка зазначає, що кожний документ – це джерело інформації, а бути таким джерелом його основна функція. Вона пропонує враховувати два моменти, які відбивають дуалістичну природу соціальної інформації. Дихотомічно й об'єктивно кожний документ містить інформацію, але інформація документа реалізується тільки в процесі її розуміння суб'єктом, включаючи всі складники пізнавального акту. У разі нестійкого інформаційного процесу й фіксації інформації документа незнайомими знаками для суб'єкта цей документ є доджерелом. Статусу джерела такий документ набуває при конструюванні суб'єктом версій розкриття смислового навантаження застосованої знакової системи [13, с. 35].

Кожний документ, що реалізує своє цільове призначення, задля виконання якого створений, завтра може вже отримати статус історичного джерела, оскільки «історія твориться сьогодні», зазначає С. Кулешов [6, с. 136]. Потенційна властивість документа, який передано на архівне зберігання, може так і не бути реалізованою впродовж його довічного зберігання. Ця незатребуваність призводить до його відсутності в науковому інформаційному просторі. У такому разі документ буде мати лише властивість історичного доджерела, не набуваючи стану історичного джерела. А статус джерела С. Кулешов визначає як стан, що характеризує інформаційний процес, процес споживання інформації [6, с. 137].

Висновки. Підсумовуючи теоретичні розміркування про процес переходу інформації зі стану документа до стану джерела, можемо навести дефініцію поняття документальні джерела інформації. Це сукупність творів наукової, виробничої, навчальної, довідкової та науково-популярної літератури, призначених як для суцільного читання, так і для вибіркового аналізу з метою пошуку необхідних даних.

Здійснене дослідження розширило можливості вивчення теоретичних основ документа, дало змогу створити цілісне комплексне бачення зовнішніх і внутрішніх ознак документа як джерела інформації та засобу комунікації з погляду теоретичної й тематико-прикладної проблематики. Теоретична рефлексія уможливила розуміння поняття «документ» як результат писемного інформаційного обміну в минулому, який у знаково-понятійній, зображальній формах передає інформацію про соціально-історичну реаль-

ність, містить інформаційне вираження автора документа, використовується для образно-логічної реконструкції минулого.

Поєднання методологічних підходів історичного документознавства, архівознавства, історичного джерелознавства в майбутніх дослідженнях

з теми теоретично збагатить теорію документа, допоможе різнобічно й повно розкрити аспекти функціонування та «життя» документа, визначити інформаційний потенціал, історичну комунікацію, соціокультурні особливості формування документів і документальних комплексів.

Список літератури:

1. Бездрабко В.В. Польша: Отле і наука про документ. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2008. № 2. С. 14–24.
2. Бездрабко В.В. Історичне документознавство в Україні: сучасний стан і перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 4. С. 4–23.
3. Briet S. What is documentation? *Day and Laurent Martinet*. Lanham, MD : Scarecrow Press, 1951/2006. P. 9–10.
4. Buckland M. Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*. 1991. Vol. 42 (5). P. 351–360.
5. Енциклопедія історії України / редкол. : В.А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України; Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: А–В. 688 с.
6. Кулешов С. Ще раз про «джерело». *Студії з архівної справи та документознавства*. 2002. Т. 8. С. 135–139.
7. Кулешов С.Г. Документознавство [Історія. Теоретичні основи]. Київ, 2000. 162 с.
8. Lund N. Building a discipline, creating a profession: an essay on the childhood of «dokvit». *A Document (re) turn: Contributions from a research field in transition*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007. P. 11–26.
9. Митяев К.Г. Документоведение, его задачи и перспективы развития. *Вопросы архивоведения*. 1964. № 2. С. 27–37.
10. Плешкевич Е.А. Общая теория документа – основа дальнейшего развития документоведения. *Вестник ПАГС*. 2004. № 6. С. 61–67.
11. Плешкевич Е.А. Эволюция теоретических представлений о документе. Москва : Пашков дом, 2011. 96 с.
12. Швецова-Водка Г.Н. Общая теория документа и книги. Москва : Рыбари ; Київ : Знання, 2009. 487 с.
13. Швецова-Водка Г.М. Співвідношення понять «документ» та «історичне джерело». *Архіви України*. 2001. № 4–5 (247). С. 33–56.
14. Січкаренко Г.Г. Документні джерела інформації: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький (Київська обл.) : Домбровська Я.М., 2018. 212 с.
15. Сокова А.Н. Современные системы документации в аспекте документоведения: современные документальные системы. *Вопросы кибернетики*. Москва, 1979. Вып. 27. С. 3–23.
16. Варшавчик М. Джерелознавство історичне. Українська архівна енциклопедія. Київ : Держкомархів України, 2006. С. 106–107.
17. Зиновьева Н.Б. Документоведение. Москва : Профиздат, 2001. 208 с.

Kovalska L.A. THE CONCEPT OF THE “DOCUMENT” IN THE INTERDISCIPLINARY DISCOURSE OF HISTORICAL SCIENCE

The article analyzes the theoretical foundations of the study of documentary media, which allows to generalize a comprehensive vision of its external and internal features of documentary and information resources and means of communication in terms of theoretical and thematic issues. The aim of the work is to determine the content of the concept of “document” in the interdisciplinary discourse of historical science, to determine the role of the document in the formation of socio-historical reality. The research was conducted on the basis of the developed methodology. Methods of historical document science, historical source science, archival science, informology and social communication were used, which allowed to reveal the full content of the concept of “document” as a scientific interdisciplinary problem of historical science. The scientific novelty of the work lies in the establishment of semantic features, analysis of the concept of “document” as a source of retrospective information, reflection of time and reality. The proposed scientific research allowed to formulate theoretical knowledge about the concept of “document”, which covers the socio-historical features and aspects of the document as a phenomenon of time and a real object of knowledge. The research expanded the possibilities of studying the theoretical foundations of the document, allowed to create a holistic comprehensive vision of external and internal features of the document as a source of retrospective information and means of communication in terms of theoretical and thematic issues. Theoretical reflection made possible a standardized defini-

tion of the term “document” as a result of written information exchange in the past, which in sign-conceptual, pictorial forms conveys information about socio-historical reality, contains informational expression of the author of the document, is used for figurative and logical reconstruction of the past. It is established that the paradigmatic foundations of the study of documented forms of historical information express its epistemological essence, the ability to broadcast evidence in space and time, to witness the events of the past, which allows to establish the development of information processes, facts and phenomena.

Key words: document, source, historical documentation science, source studies, archival science, informology, social communication.